

а історіологічне... / Нова політика. – 1997. – №3 (11). 4. Варзар І. М. Друге явлення опозиції народу // Україна і світ сьогодні. – 2001. – 31 березня – 6 квітня. 5. Варзар І. М. Радикальні реформи – єдиний порятунком для України / Політичний менеджмент. – 2009. – №1 (34). 6. Варзар І. М. Політична етнологія. Пропедевтичний курс. Авторський підручник. – К.: МАУП, 2010. 7. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Пер. з нім. – К.: Основи, 1998. 8. Відповідь на історичний виклик зобов'язана формувати еліта. З виступу Голови Верховної Ради України, віце-президента НАНУ Володимира Литвина на загальних зборах Національної академії наук України 15 квітня 2009 року // Голос України. – 2009. – 18 квіт. 9. Гавриленко І. М., Мельник П. В., Недюха М. П. Соціальний розвиток. Навч. посібн. – Ірпінь, Академія ДПС України, 2001. 10. Гегель. Наука логіки. – В 3-х томах. – Том 1 / Пер. с нем. – М.: Мысль, 1970. 11. Грамши А. Избранные произведения / Пер. с итал. – М.: Прогресс, 1980. 12. Липинський В. Україна на переломі. 1657-1659 / Український історичний журнал. – 1992. – №1. 13. Осипова Е. В. Парето Вильфредо / Современная западная социология: Словарь / Рук. авт. колл. Ю. Н. Давыдов. – М.: Политиздат, 1990. 14. Острогорский М. Я. Демократия и политические партии / Пер. с франц. – М.: ЮрАрт, 1997.

УДК 329.63

ЕТНОПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ СУБ'ЄКТ МІЖЕТНІЧНИХ ВЗАЄМИН

Ларченко М. Л.

Характер міжетнічних відносин зумовлений нерівністю прав і можливостей людей, які належать до різних етнічних спільнот, унаслідок чого між ними виникають конфлікти. У процесі їх врегулювання важлива роль покладається на політичні інститути (державу, партії, міжнародні організації), що мають гарантувати рівну участь етнічних суб'єктів у всіх сферах життєдіяльності соціуму. У статті зосереджено увагу на феномені етнополітичної партії, яка покликана забезпечувати політичне представництво конкретного народу-етносу в органах влади.

Ключові слова: *етнополітична партія, етнічна і національна меншість, міжетнічний конфлікт, політична нація.*

The character of interethnic relationships is stipulated by inequality of rights and abilities of people that belong to different ethnic

communities, which results in conflicts. Political institutions (the state, political parties, international organizations) are to play significant role in their settlement. They have to assure equal participation of ethnical entities in all areas of social life. In the article we focus on such phenomena as ethnopolitical party, which goal is to provide political representation of a given nation-ethnos in power institutions.

Keywords: *ethnopolitical party, ethnic and national minority, interethnic conflict, political nation.*

Нині у світі існує понад 200 незалежних країн, та лише близько 20 з них є етнічно однорідними. Всі інші, в тому числі й Україна, – поліетнічні. Народи-етноси, що населяють їхню територію, перебувають на різних соціоцивілізаційних стадіях розвитку, є різними за чисельністю та складом. Але всі вони прагнуть забезпечити собі гідне існування в межах держави, реалізувати історичну місію свого буття. За цих умов, пріоритетним завданням державної політики є не лише підтримання міжнаціонального миру та атмосфери толерантності, а й забезпечення необхідних умов перетворення етнічних спільнот з об'єкту політики на її повноправний суб'єкт. Це сприятиме повноцінній політичній участі всіх народів-етносів у процесах соціумо- і державотворення, а отже, і зниженню їхнього конфліктогенного потенціалу.

Участь народів-етносів у формуванні політичної нації країни є вищим вираженням їх залучення до політичної сфери життя суспільства. Отже, в контексті багатонародної країни націю потрібно розуміти як етнополітичний, а не суто етнічний феномен. Компонентами ж політичної нації є:

- кадрові представники народу-етносу у складі правлячого політикуму країни;
- значні його етногрупи у депутатському корпусі на центральному та місцевому рівнях;
- відчутна участь його елітних груп у суміжних із політичною сферою галузях життєдіяльності;
- конструктивна участь його дорослого масиву в державотворчих процесах і плебісцитарних кампаніях. Вважаємо, що усі наведені компоненти являють собою антиконфліктогенний потенціал самої політичної нації у багатонародній країні.

Новим, специфічним суб'єктом міжетнічних взаємин є етнополітична партія як свідомо визначене джерело політичної влади конкретного народу-етносу, – особливо ж у статусі меншини. За допомогою цієї інституції останній матиме змогу забезпечити своє політичне представництво та квоту в органах влади всіх рівнів. І саме на неї має бути покладена роль аксіолога і регулятора етнополітичних конфліктів.

Розглянута і концептуально обґрунтована ідея політичної партії такого типу була запропонована провідним українським науковцем у галузі політичної етнології І. М. Варзарем: «Етноменшини можуть і повинні брати участь у процесах державотворення як прямим і безпосереднім, так і опосередкованим, представницьким чином, через свої політичні партії і громадські організації. Держава, в свою чергу, має визнати їх правоюридичними органами центральної влади, поряд з етнокультурними та етнорелігійними організаціями» [1, с. 298]. Такі партії існують у всіх сучасних поліетнічних суспільствах.

Отже, спробуємо виявити, в якій мірі вони представлені на українській політичній арені і на яких етнічних проблемах зосереджують увагу у своїх програмних документах.

Значною мірою появу і вплив партіям етноменшин у нашій країні забезпечили націоналістичні політичні сили, що стояли біля витоків української незалежності. Найвідомішими серед них були: Народний Рух України (НРУ), очолюваний В. Чорноволом (зараз партію очолює Б. Тарасюк), Українська республіканська партія (УРП) Л. Лук'яненка тощо. В роки становлення новітньої вітчизняної державності вони мали солідну підтримку народу і серйозне представництво в парламенті. Існують і більш радикальні: партія «Братство» (Д. Корчинський), Всеукраїнське об'єднання «Свобода» (О. Тягнибок) тощо. До проукраїнських також належать «помаранчевий» НУНС (В. Ющенко) та БЮТ (Ю. Тимошенко).

Інтереси російської етнічної групи, що є другою за кількісним показником в Україні ($\approx 8,3$ млн осіб), а також російськомовного населення представлені досить широким спектром політичних партій і громадських організацій. Зазвичай вони акцентують увагу виборців на мовних та релігійних питаннях, які хвилюють і представників інших національних громад, а також гарантують збереження «радянського» культурного статус-кво, що накладає відбиток і на зовнішньополітичні орієнтації. Пріоритетом їхньої діяльності є навіть не стільки захист мовних і культурних прав росіян, що проживають в Україні, скільки захист інтересів російської нації й російської держави. Зокрема, у 1998 р. було зареєстровано партію «Русько-український союз», у 2001 р. – «Руський блок», у 2003 р. – «Партію політики Путіна» тощо. На півдні України активно діють «Російська громада Криму» (РГК), партія «Союз», молодіжні організації «Прорив» та «Євразійський союз молоді» (ЄСМ). На Кримському півострові сформовано і кілька осередків донського козацтва. До проросійських політичних сил належать КПУ, СПУ та Партія регіонів, яка і на чергових (березень, 2006 р.) і на дострокових (вересень, 2007 р.) парламентських виборах здобула більшість голосів електорату. Але внаслідок минулих «економічних

воєн» з Росією, занадто популістських передвиборних обіцянок (зокрема, щодо підвищення соціальних стандартів) та перманентного блокування роботи ВР вона поступово втрачає попередній рівень довіри і підтримки з боку населення. Парадокс ситуації в тому, що незважаючи на численні заяви російської меншини про різноманітні утиски, вона найбільш масово представлена в українському політикумі, бізнесі та гуманітарній сфері [2, с. 21].

Кримськотатарська етнічна група переважно зосереджена на території АРК (262 тис. осіб) і є досить згуртованою та потужною спільнотою у політичному сенсі. Вона намагається реалізувати свої політичні права через Курултай та Меджліс. Система вищих представницьких органів кримських татар сформувалась на початку 90-х рр. ХХ ст. на базі НРКТ (Національного руху кримських татар). У 1996 р. на Всенародних зборах представників кримськотатарського народу (Курултай) для новообраного керівного органу (Меджлісу) визначено основне завдання: добиватися визнання статусу народу як корінного, а також статусу Криму як національно-територіальної автономії у складі України. Пріоритетним є реалізація права на самовизначення – створення національної держави кримських татар. Однією з головних вимог зараз є визнання легітимності цих представницьких органів. Однак офіційна влада у Києві погоджується визнати Меджліс лише як громадсько-політичне об'єднання за національною ознакою.

Компромісним рішенням у цій ситуації стало утворення у 1999 р. Ради представників кримськотатарського народу, яку очолив голова Меджлісу М. Джемільєв. Вона була сформована задля того, щоб більш оперативно вирішувати політико-правові, соціально-економічні та інші проблеми, пов'язані з адаптацією та інтеграцією кримських татар в українське суспільство. Організація є консультативно-дорадчим органом при Президентові України, але на сьогодні її діяльність фактично згорнута. Отже, Меджліс і дотепер залишається альтернативною владною структурою, на базі якої відтак може бути створена Партія кримських татар.

Щоб досягти широкого політичного представництва в органах влади, Меджліс вдається до пошуку політичних партнерів на загальнодержавному рівні. Його завдання – вибір впливової загальноукраїнської партії, у списках якої представники кримських татар можуть посісти прохідні місця. Традиційною для цієї спільноти є співпраця з НРУ та «Нашою Україною». Кримські татари входять до складу націонал-демократичних фракцій «Нашої України» та «Курултай-Руху» у ВР Криму [3, с. 2]. На думку експертів, ціна підтримки Меджлісу становить 5-6 % від загального числа виборців-кримчан, тобто близько 100 тис. голосів.

Та хоча Меджліс і досі зберігає безперечний політичний вплив, а М. Джемільєв – чи не єдиний приклад харизматичного лідера, ця владна структура вже не є монополістом у захисті інтересів кримськотатарського народу. Останніми роками спостерігається досить несприятлива тенденція фрагментації політичного простору. В кримськотатарському середовищі з'явилася низка різновпливових політичних сил.

Головним конкурентом Меджлісу позиціонує себе громадська організація «Міллі Фірка» («Національна партія»), що вперше заявила про себе у серпні 2006 року. Її лідерами є В. Абдураїмов та А. Еміров. Серед основних завдань – створення на своїй базі всеукраїнської політичної партії. Стратегічною метою своєї політичної діяльності «Міллі Фірка» визначає відновлення кримськотатарської державності. Восени 2008 р. від її імені було оприлюднено звернення до президентів Росії та Татарстану з проханням «захистити корінний та інші нечисленні етноси Криму від безперервного геноциду з боку націоналістично настроєної офіційної влади України». Також було заявлено про готовність співпрацювати з усіма політичними силами. Перед останніми парламентськими виборами в Україні керівництво «Міллі Фірка» звернулося до провідних українських партій із пропозицією підтримки в обмін на включення представників кримських татар до прохідної частини свого списку. Вимоги прийняті не були. На сьогодні організація не має ані достатньої фінансової бази, ані значної підтримки серед електорату.

Громадська організація «Авдет» («Повернення») була зареєстрована у квітні 2007 р. групою активістів кримськотатарського національного руху (М. Маушев, Д. Аметов). У її діяльності було визначено кілька напрямів: покращення добробуту й відродження духовних цінностей кримськотатарського народу, підтримка учасників галявин протесту. Головна вимога – вирішення земельних питань репатріантів. Чисельність членів та прибічників згідно з офіційною інформацією становить 15 тис. осіб, у Криму нараховується приблизно 120 осередків [5, с. 4]. До цих списків автоматично зараховуються практично всі учасники галявин протесту у Сімферополі та Алушті. Їхня активність спрямована насамперед на легалізацію захоплених земельних ділянок. Ігнорування мітингу може обернутися виключенням зі списків претендентів на землю. Лідери «Авдет» також мають намір звернутися до структур ЄС і ООН, аби привернути увагу громадськості до порушення прав корінного населення Криму. Організація поки не має юридичного статусу.

Земельні інтереси татар, зосереджені в районі Великої Ялти, відстоює і організація «Койдешлер» («Односельці»), що має

загальнокримський статус. Лідер – Й. Воєнний. Вона досить успішно співпрацює з місцевими органами влади: зокрема, була підписана угода про співпрацю з Ялтинською міськрадою щодо виділення репатріантам земельних ділянок під індивідуальне житлове будівництво.

Навесні 2007 р. виникла правозахисна організація «Азатлик» («Визволення»), що виступає опозиційною до керівництва Меджлісу структурою. Вона була утворена на хвилі інформаційної кампанії 2004 р. – після осуду шістьох кримських татар у справі «Коттон-Сімеїз». Очолює організацію Н. Бекіров. «Азатлик» має на меті протистояти зловживанням МВС і судів стосовно кримських татар.

Також у політичному спектрі представлені виборчі блоки «Міллі Хакь» (група, що підтримує лідерів Меджлісу М. Джемілева та Р. Чубарова) та «Аркъадаш» (об'єднує «Ісламську партію Криму» і громадську організацію «Аркъадаш»). Серед молодіжних організацій відомі Кримськотатарський молодіжний центр (Е. Барієв, М. Османов) та «Бізім Кирим» («Наш Крим»). Їх діяльність спрямована не лише на розвиток молоді у сфері науки і культури, а й координацію дій у національній політиці (мають свою фракцію в курултайі).

Утім, попри таке розмаїття громадсько-політичних організацій, представництво кримських татар в органах влади не є задовільним. Вони становлять частку в 10-13% серед депутатів усіх рівнів, 4-5% – в органах виконавчої влади [6, с. 4]. Все це дає підстави лідерам національного руху стверджувати, що автономія не захищає їхні права і свободи, а український уряд не готовий вирішувати політико-правові аспекти облаштування кримських татар. Тому лідери Меджлісу прийняли рішення про скликання I Всесвітнього конгресу кримських татар (травень, 2009 р.), що надав можливість мобілізувати діаспору та привернути увагу численних міжнародних організацій до вирішення політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем корінного народу. На думку президента конгресу Р. Чубарова, це підсилить зовнішній тиск на державні органи України та змусить нарешті визначитись у своєму ставленні до кримських татар. У проведеному заході взяли участь делегати від 162 національних організацій з 12 країн світу.

Влітку 2009 р. за участю міжнародних структур та світових експертів у Києві та Брюсселі відбулося два круглих столи, на яких також обговорювалася ситуація в Україні з розв'язанням проблем Криму і кримських татар. Переважно порушувалися питання, пов'язані з прийняттям законодавства, що регулює права і статус осіб, депортованих за національною ознакою, та наділення землею.

Очевидно, що кримськотатарська громада виявляє високий рівень національної свідомості, широко представлена низкою громадських організацій, що проявляють значну політичну активність.

Доволі численною (157 тис. осіб) національною меншиною в Україні є угорці, абсолютна більшість яких проживає на Закарпатті. Угорський політичний рух набув організаційного оформлення на установчому зібранні форуму угорських організацій Закарпаття 1995 р., що передбачав створення умов для розв'язання питань про угорську автономію. На сьогодні найпомітнішими політичними організаціями, котрі мають потужний вплив на регіональному рівні, є «КМКС» Партія угорців України, очолювана М. Ковачем (головою Товариства угорської культури Закарпаття) та Демократична партія угорців України (ДПВУ), лідером якої став І. Гайдош (голова Демократичної спілки угорців України). Обидві були зареєстровані на початку 2009 р. Партії мають фінансову й інформаційну підтримку з боку сусідньої Угорщини і представлені в облраді Закарпаття [7, с. 2]. Головна мета їх діяльності – створення в рамках області «Притисянського району» (мають увійти Ужгородський, Мукачівський, Виноградівський та Берегівський райони), з центром у м. Береговому, що об'єднав би угорськомовні населені пункти. Передвиборна програма «КМКС» Партія угорців України містить такі вимоги:

- надати національним меншинам право створювати всі форми автономії (в тому числі й національно-територіальну);

- розширити сферу застосування угорської мови (зокрема, двомовність діловодства в населених пунктах, де мешкає хоча б 20% угорців);

- забезпечити державне фінансування закладів освіти та культури національних меншин тощо [8, с. 8].

Демократична партія угорців України (ДПВУ) у передвиборній програмі 2006 р. відстоювала такі завдання:

- представництво національних громад у ВРУ;

- створення національно-культурної автономії під егідою Угорщини;

- реалізація права навчатися угорською мовою та підтримка державою угорськомовних видань;

- реабілітація репресованих закарпатських угорців [9, с. 3].

Значна чисельність та компактне проживання угорців у регіоні робить їх вагомим силою, з якою не можна не рахуватись у політичних процесах Закарпаття. Але водночас існування угорських політичних партій, котрі намагаються реалізувати ідею самовизначення, означає наявність конфліктогенного потенціалу в українському поліетнічному суспільстві. У владі угорську громаду представляють І. Гайдош (мер м. Берегового) та М.

Товт. Що стосується електоральних переваг, на виборах угорці переважно підтримують ту політичну силу, яка гарантує наявність представника громади в парламенті: раніше – СДПУ(о), зараз – СПУ та «Нашу Україну». Агітаційну роботу на Закарпатті останнім часом проводить і Партія регіонів, яка також розраховує на певну підтримку населення.

Румунська меншина (151 тис. осіб), що компактно проживає здебільшого на Північній Буковині та Закарпатті, представлена Товариством румун ім. Кажбука, яке відстоює ідею створення окремого адміністративного району, що об'єднав би територію їхнього проживання. Також на політичній арені діють «Християнсько-демократичний альянс румун України» та Міжрегіональне об'єднання «Румунська спільнота України», очолювана народним депутатом від ПР І. Попеску. Вона також користується значною підтримкою румунської громади. На думку І. Попеску, тут важливу роль відіграють релігійні міркування (більшість румунів є православними) та мовний фактор (регіонали виступають за впровадження Європейської хартії регіональних мов та мов меншин, що допоможе румунській спільноті запобігти асиміляції).

Не можна оминати увагою і русинів ($\approx 10,1$ тис. осіб), що є автохтонним населенням Закарпаття. Рух «політичного русинства» виник ще на початку 90-х рр. ХХ ст. і представлений такими громадськими організаціями, як «Сойм підкарпатських русинів» (Д. Сидор) та «Народна рада русинів Закарпаття» (нардеп облради від «Нашої України» Є. Жупан). Їхньою головною вимогою є надання русинам окремого національного статусу. Останні обстоюють концепцію, згідно з якою вони є не складовою українського народу, а окремим східнослов'янським етносом. У грудні 2002 р. сесія Закарпатської облради звернулася до ВРУ із проханням визнати підкарпатських русинів окремою національністю. Апелюють вони до того факту, що русинська національність давно вже визнана у 22 країнах світу, де живуть русини як корінний народ або як діаспора. У 2005 р. народний депутат І. Гайдош вніс на розгляд проект постанови, що передбачає визнання національності «русин» і внесення її до переліку національностей, які проживають в Україні. Офіційний Київ, натомість, займає протилежну позицію і вважає русинів лише підгрупою українського етносу. Тому надання їм окремого національного статусу може призвести до протиставлення меншої частини автохтонного населення регіону більшій.

Друга вимога русинів - надати Закарпаттю статус національно-територіальної автономії або самоврядної території. В часи першої Чехословацької республіки (1918-1939 рр.) до її складу входила Підкарпатська Русь як конституційно закріплена автономна одиниця. Ліквідація автономної державності сталінським режимом,

на думку ідеологів політичного русинства, обернулася на етноцид русинського народу та спробу його тотальної асиміляції. Та, мабуть, створення обласної етнічної автономії не має достатніх юридичних підстав, бо на цій території мешкають не лише русини, а й українці, росіяни, угорці, румуни тощо. Порушуються питання надати ширші економічні повноваження Закарпаттю, запровадити освіту русинською мовою.

Ідею «єдиної у центрі Європи русинської республіки» також підтримують сусідні Угорщина і Словаччина.

Час підтвердив і подальшу актуальність цих завдань. Восени 2008 р. в Мукачевому, за ініціативи русинських громадських організацій, пройшов II Європейський конгрес підкарпатських русинів, який в ультимативній формі вимагав від місцевої і центральної влади України «відновити русинську державність», утрачену в 1939 р. Офіційний же Київ сприймає русинський рух як сепаратистський, тобто спрямований на порушення територіальної цілісності української держави, а його ідеологи мають бути притягнуті до кримінальної відповідальності.

Польська національна меншина (145 тис. осіб), що розселена переважно у західних областях України, реалізує свої інтереси за допомогою Союзу поляків України і має певні політичні симпатії до НУНС. Отже, найближчим часом сподівання на вирішення «русинського питання» є марними.

Молдовани (260 тис. осіб), більшість яких мешкає в Одеській області, створили Всеукраїнську національно-культурну асоціацію молдован.

Болгари (205 тис. осіб), більшість з яких також проживає в цьому регіоні, представлені асоціацією болгар України (А. Кітте) та національною організацією «Конгрес болгар в Україні» (Ю. Граматик). Електоральні переваги цих меншин не мають вираженого забарвлення і не надто відрізняються від загальних результатів виборів.

Як бачимо, національні меншини намагаються брати активну участь у політичному житті України, щоб реалізувати свої основні права та свободи.

Підсумовуючи позицію українських експертів з приводу ролі етнічних суб'єктів у виборчому процесі, можна зазначити таке:

- національні меншини можуть виявляти як високий рівень політичної мобілізації та активно підтримувати «своїх» кандидатів (кримські татари), так і в силу асиміляційних процесів не справляти помітного впливу на політичне життя і не виявляти одностайності у політичних симпатіях (євреї, білоруси);

- їхній потенціал впливу далеко не завжди корелюється із кількісним показником;

– етнічний фактор не дуже суттєво впливає на результати загальнонаціональних виборів, на відміну від місцевих, де етнополітичні партії відіграватимуть значно помітнішу роль;

– недостатність політичного впливу національних громад не в останню чергу пояснюється й браком справжніх харизматичних політичних лідерів [10, с.23].

Багато в чому забезпечення широкого спектру прав і свобод етноменшин залежить і від адекватної виборчої системи, тобто існує зв'язок між стабільністю політичної системи та представленістю етнічних груп в органах влади. Поряд з іншими факторами, вона не в останню чергу залежить від кількісного складу та компактності розселення етноменшин. Аналізуючи основні виборчі системи сучасності, український дослідник А. Кіссе зазначає, що мажоритарна система здатна забезпечити більшу стабільність, тоді як пропорційна допомагає досягти кращої репрезентативності. «Пропорційна система сприяє появі відчуття приналежності» у представників меншин і допомагає їм відчувати себе інтегрованими в суспільство. Але її недоліком вважають те, що вона може призвести до ситуації, коли кожна етнічна група буде представлена власною партією, а кожна партія спиратиметься на підтримку лише однієї етнічної групи. Як наслідок, виборці віддаватимуть голоси «рідній» партії, незалежно від того, якого кандидата вона висуне» [11, с. 110].

Виборча кампанія може відображати природу міжетнічних відносин і визначати характер політики після виборів. Водночас, кампанія, що акцентує увагу на загальних, а не суто етнічних проблемах, має кращі перспективи для виборчого процесу, який буде більш стабільним та репрезентативним. З огляду на це, для етнополітичної партії видається доцільнішим входження до виборчих блоків загальнонаціональних партій, щоб включити своїх представників до виборчих списків. Приклади вже наводилися вище.

Гарантоване представництво національних громад в органах влади значно знизить їхній конфліктогенний потенціал. Однак ідею введення національних квот для представників меншин у парламенті може бути досить складно реалізувати на практиці: деякі етнічні групи проживають не настільки компактно, щоб можна було сформувати національно-територіальні округи і забезпечити цим необхідну кількість голосів (наприклад, як у випадку з кримськими татарами).

Отже, етнополітична партія має взяти на себе завдання забезпечити широке політичне представництво групи в органах влади усіх рівнів. Наслідки політизації етнонаціональних меншин перманентно відгукнуться і на загальнодержавному рівні, бо

особливістю реалізації їх інтересів у поліетнічному суспільстві є так зване «наслідування» тону мислення та моделі політичних дій. Тому з часом можна очікувати на конституацію й інших етнополітичних партій та подальше розширення їх впливу.

1. Варзар І. Із контекстів минулих літ: Вибране в концептуальних і мемуарних вимірах. – К.: ФАДА, ЛТД, 2003. – Кн. 1: Держава і народ-етнос у політичному дискурсі. – 592 с. 2. Каплюк Г., Крапивенко Д. Найвпливовіші національні меншини // Главред. – 2007, 23 квітня. – с. 20-27. 3. Самар В. «Наша Україна» и Меджлис: вместе, но... порознь // Зеркало недели. – 2005, 17 декабря. 4. Міллер А. Кримський «Тартар» // Главред. – 2007. – 14 травня. – с. 26-29. 5. Закіров З. Що загрожує Меджлісу? // День. – 2009. – 15 липня. 6. Касьяненко М. Своя Батьківщина і свої герої // День. – 2009, 27 травня. – с. 1-4. 7. Москаленко Д. Партии национальных меньшинств в Украине: воспоминания о будущем // Моя Батьківщина. – 2006, 11-31 жовтня. 8. Передвиборна програма Закарпатської обласної організації політичної партії «КМКС» Партія угорців України // Новини Закарпаття. – 2006, 24 березня. 9. Передвиборна програма Закарпатської обласної організації Демократичної партії угорців України // Новини Закарпаття. – 2006, 24 березня. 10. Лепіч М., Трегубов В. Вибори 2010. Як голосують нацменшини // Главред. – 2009, 14 вересня. – с. 18-23. 11. Кіссе А. Выборча система як засіб врегулювання етнічних конфліктів // Політичний менеджмент. – 2006, № 2. – с. 107-115.

УДК 321.44.65

ПОЛІТИЧНЕ РЕФОРМУВАННЯ НА РІВНІ МІСЦЕВИХ СПІЛЬНОТ

Рибалка С. В.

У статті висвітлюється еволюція поглядів на сутність та перебіг реформ у політичній сфері. Особливо звертається увага на їх концептуальне обґрунтування на місцевому рівні.

Ключові слова: *політичні реформи, місцеві спільноти, політичний порядок, нормативізм, політична участь громадян, самоорганізація місцевих громад.*

In the article the evolution of looks to essence and run across reforms in a political sphere is studied. Special attention is paid on their conceptual substantiation at local level.